

Jotunin »Arkielämää» -novellin käsittelystä lukiossa ¹

I

Naturalistisen kirjallisuuden asema kouluopetuksessa

Yleisesti ottaen on niin, että nuori ihminen varsinkin varhaisempina ikävuosinaan lukee mieluiten sellaista kirjallisuutta, minkä hän voi välittömästi elää: hän seuraa kiihkeästi juonen kulkua, on omakohtaisesti mukana kirjan tapahtumissa, samastaa itsensä kirjan päähenkilöön tai useampaankin henkilöön. Hän ei tarkastele ikäänkuin ulkoapäin, ei arvostele objektiivisesti, vaan elää omalla sydämellään kirjan välittämän elämän. Tietenkin myös naturalistinen kirjallisuus voi tarjota tähän tilaisuuden, mutta ennen muuta romanttis-idealistinen avaa hänelle tuossa pyrkimyksessään helpoimmin kuljettavan tien. Mutta ennen pitkää, jos nuoren ihmisen kehitys kulkee normaalisti, hän nousee sellaisen tietoisuuden asteelle, että hän pystyy suorittamaan ikäänkuin pesäeron kirjan maailman ja oman maailmansa välillä. Tämän kehityksen seuraaminen on monesti hyvin mielenkiintoista. Koska ihmisen kehittyminen tapahtuu sysäyksittäin, saattaa panna merkille, kuinka hän aivan kuin yhtäkkiä irrottaa itsensä vieraasta maailmasta: juoni ei enää kiinnosta niin kuin ennen, arvosteleva asenne kaunokirjallisen maailman henkilöihin ja tapahtumiin alkaa syntyä. Sanalla sanoen: kehkeytyy distanssi lukijan ja kirjan maailman välille. Riippuu paljon koulun yleisestä opetusmenetelmästä, mutta ennen muuta kirjallisuuden opetuksesta, opettajan käyttämistä menettelytavoista ja luettavista kirjoista, milloin tämä kehityksen aste saavutetaan. Kuitenkaan ei ole niin, että tämän jälkeen nuorukainen tai neitonen vain tarkastelisi lukemaansa, kyllä hän jatkuvasti sen elääkin, mutta lisäksi tulee luettavan puntarointi, luettavan vastaanottaminen ei enää välittömällä tunnekuohulla, vaan koko persoonallisuudella, jolloin mm. ns. järkikin, jos sen oikein käsitämme, näyttelee jo huomattavaa osaa. Nuoren kehityksen kannalta on erinomaisen tärkeätä, että tällainen aste saavutetaan: se merkitsee elämän valtaamista ja elämän asteittaista hallintaa. Mutta tärkeätä on, ettei sitä saavuteta liian varhain, muutoin on uhkana henkinen kuivettuminen. Tällainen tietoinen tarkastelu, joka on niin suoritettava, ettei se tukahduta elämystä, vaan sitä syventää, rikastaa, monipuolistaa, tapahtuu lukioluokillakin ratkaisevasti ei-naturalistisen, välittömästi ihanteisuuteen taipuvan kirjallisuuden pohjalla. Mutta juuri naturalistinen kirjallisuus antaa luonteensa puolesta siihen erikoisen ylykkeen.

Jotunin »Arkielämää» -novelli tuon suunnan edustajana ei kuitenkaan vain tästä syystä ole nyt teemanani, syitä on muitakin. Kun nuorison oma elämänsänsenoituminen on taipumassa pois ihanteisuus-

¹ Osa äidinkielen opettajain päivillä 7. 6. 1950 pidetystä esitelmästä »Kirjallisuuden, erityisesti naturalistisen (Jotunin Ark'elämää) opettamisesta».

desta ja nuoriso lukee omaehtoisesti naturalistista, modernia kirjallisuutta tietojeni mukaan runsaasti, on muodostunut todellinen ongelma: eikö koulun ole otettava ohjelmaansa myös tämänlaatuista kirjallisuutta ja eikö nuoriso ole opastettava sen pariin niin, että se oppii sitä oikein lukemaan, oppii erottamaan hyvän huonosta, oppii löytämään luettavan ydinsanoman jne.? Tässä mielessä Arkielämääkin puolustanee paikkaansa kouluopetuksessa, semminkin kun se kaunokirjallisten arvojen puolesta täyttää melkoisen suuret vaatimukset. En kuitenkaan rohkenene kehottaa niitä opettajia valitsemaan sitä, joilla ei ole persoonallista kosketusta teokseen.

II

»Arkielämää» -novelli

Kun nyt haluan sanoa jotain keskeistä tästä teoksesta, pyrin siinä näkemään kolme eri puolta, jotka yhteisesti, läheisesti toisiinsa kietoutuneina ja sulautuneina ilmentävät teoksen olennaista henkistä maailmaa, siinä vallitsevaa sielullista atmosfääriä. Nämä ovat psykologinen, esteettinen ja eettillinen ilmapiiri. Kirjailija on ensinnä harvinaisen terävä psykologi: tarkkakatseinen ihmistuntija, ihmissydämen lähes intohimoinen valottaja. Hän on valinnut melkoisen vitaalisen peruslaatunsa mukaisesti aihealukseen maalaiselämän, maalaisympäristön, maalaisihmiset, lähellä luontoa elävät yksinkertaiset ihmislaadut. Hänelle merkitsee varsin vähän juonellisen sommittelun laatiminen, hänen mielenkiintonsa ei jaksa rakentaa tarkkapiirteistä ympäristöä, johon hän kuvattavansa sijoittaisi. Hänelle on ratkaisevaa porautuminen ihmissydämeen, siihen elävään substanssiin, josta kumpuaa vitaalisen elämän täyteläisyys, onnen riemukkuus, dionyysinen haltiokkuus, mutta myös elämän kohtalokkuus ja katkera ankeus, filosofinen pysähtyneisyys elämän käsittämättömien ihmeiden eteen ja kun niikseen tulee elämän saastan ja irvokkuuden haenta. Jötuni riisuu kuvattavansa henkilöt sielullisesti alastomiksi, näyttää lukijalle häikäilemättömän suorasukaisesti kaikki ne ihmissielun kerrostumat matalimmasta korkeimpaan, jotka toisaalta ovat verhottomina jonkun Freudin ja hänen oppilaidensa ja monien muiden uudenaikaisten psykologien tutkimuksissa tulleet terävästi valaistuiksi. Hänen pyrkimyksensä on totuudellisuus: astukoon ihminen esiin sellaisena kuin hän todellisuudessa näyttäytyy tarkkasilmäiselle katselijalle ilman suojaavaa verhoa. Mutta Jotuni ei ole vain psykologi. Hän on yhtä hyvin puhdas esteetikko. Ihmiskuvaus, ihmissydämen kuvaus ei piirry teoksen sivuille abstraktisen jäykkänä, teoreettisen kuitvettuneena. Se läikehtii lukijaa vastaan hehkuvan tunteen palossa: terävän älyn synnyttämän elämännäyn hunnuttaa esteettisen värikäs, hienosti kirjailtu verho. Kirjailijan esteettisyys näyttäytyy palavissa, kypsän auringonhohdon valaisemissa luonnonnäyissä, se näyttäytyy elämäntunnelmissa, jotka hienostavat sellaisenaan monesti karkeatakin ihmiskuvausta. Teos ikäänkuin kylpee pursuavan elämäntäyteläisyyden, viisaan huumorin ja siihen elimellisesti liittyvän hienon satiirin ja

haikean elämänkohtalokkuuden kolmoisvalaistuksessa. Mutta kirjailija on myös eetikko. Hänen halunsa ei ole vain paljastaa, hänen pyrki- myksensä ei ole vain nauttia riemukkaan täyteläisistä tai haikeista tun- nelmista, hän haluaa ikäänkuin kimmota mataluudesta ylöspäin, hän haluaa paljastamalla ihmissydämen etsiä teitä ihanteisuutta kohti. Jotunin koko tuotanto osoittaa, kuinka hän etsii kestäviä elämänarvoja. Kirjailijan eettillinen elämänasenne ei ole tyrkytettyä, se on monesti vaikeakin löytää, se ikäänkuin kuoriutuu kaiken kovuuden ja raakuuden alta. Tuo eettisyys näyttäytyy monella taholla: huumo- rissa, satiirissa, henkilökuvauksessa sellaisenaan ja kirjailijan silloin tällöin välittömästi paljastamassa omassa elämäkäsitetyksessä, jota halkoo humanisuus, avara ihmisymmärtämys, laajasydäminen suvaitse- vuus, ja se näyttäytyy siinä asetelmassa, joka muodostaa ikäänkuin kirjan rungon: aurinkoisen ihana, täyteläinen luonto ja sen keskellä elävä puutteellinen, piskuinen ihminen! Teoksesta irrottautuu myös jotain olennaista, kun sanomme, että se on älykkäästi kirjoitettu. Se ei ole vain kuvausta, maalaiselämän kaunokirjallista tulkintaa, vaan maailmankatsomuksen viisautta säteilevää. Kirjailija ei ole pateettinen, naiivin kuohahteleva, vaan selkeä, tyyni ja pidättyvä. Hän tunkeutuu elämän olennaisuuksiin juuri viisaalla katseellaan. Tällainen viisaus voi lähteä vain rikkaasti elämää kokevasta sydäimestä. Teos on luettavaksi vaikea. Sen pitely on hallitun tiukkaa, sen sanonta on kylläkin hyvin impressionistisen havainnollista, mutta samalla olennaisuuksia alle- viivaavana vaikeastikin avautuvaa.

III

Miten tätä teosta on opetettava?

Kun puhumme kaunokirjallisen teoksen opettamisesta, silloin rat- kaistavaksemme avautuu ongelma, joka on pedagogisista visaisimpia. Voimme opettaa muistiin varautuvia tietoja, voimme ohjata oppilaat loogisesti ajattelemaan, samoin saatamme opettaa teknillisiä tietoja ja taitoja sekä tiettyjä käyttäytymistapoja. Mutta kaunokirjallisuudessa ei olennaisesti ole kysymys mistään näistä. Siksi kuulee silloin tällöin mielipiteenilmaisuja, ettei kirjallis-taiteellisia tuotteita ole tarkoituk- senmukaista ryhtyä opettamaan. Kun kuitenkin se jokapäiväinen koke- mus, jonka koulutyössä saavuttaa, toistuvasti osoittaa, että oppilaat aste asteelta oppivat yhä kehittyneemmällä tavalla suhtautumaan tai- teelliseenkin teokseen, oppivat yhä enemmän siitä irrottamaan, silloin kysymys on henkisestä kasvusta, joka osittain tapahtuu spontaanisesti, ikäänkuin itsestään, mutta jolle määrätietoinen käsittelytapa voi antaa vauhtia, jopa vaikuttaa siihen ratkaisevasti. Mistä sitten on kysymys? Kirjallisuuden me elämme, niin kuin on totuttu sanomaan. Vain tehok- kaasti eläytymällä voimme ottaa vastaan sen sanoman, minkä kirjalli- nen teos meille pyrkii tarjoamaan. Tällöin on kuitenkin huomattava, että eläytyminen on monenlaatuista. Mitä alkeellisemmalla asteella lukija on, sitä enemmän hän puhtaasti vaistonvaraisesti ja tunnepitoi-

sesti omaksuu luettavaansa. Kun yksilö kehittyy, hänen eläytymisensä, voisi sanoa sielullinen voimakehänsä avartuu: psyykkisessä tapahtumassa ei ole enää mukana vain tunne- ja vaistolataus, lisäksi tulee paljon muuta, ennen pitkää koko sielullinen aparaatti, äly siihen mukaan luettuna. Eläytymisen voimakkuus, intensiteetti, on suhteellisen muuttumaton, persoonallisesta rakenteesta riippuvainen, mutta sen avartuminen, sen sielullinen suunta, on suuresti kehityksen alainen. Ja siihen voi opettaja olennaisesti päästä vaikuttamaan. Kun sellainen teos kuin Arkielämää on käsiteltävänä, silloin on edellytyksenä, että oppilaat todella ovat jo sillä asteella, että he pystyvät koko persoonallisuudellaan omaksumaan teoksen maailmaa ja että heidät on aste asteelta totutettu tuonlaatuiseen suhtautumistapaan.

Nykyisin on jo kaunokirjallista teosta käsiteltäessä päästy siihen, että teos luetaan suurin piirtein kotona ja käsittely tapahtuu tietynsuuruisiin jaksoin, esim. luvuittain, keskustelun avulla. Tätä menetelmää käyttäen on tiettävästi saavutettu melkoisia tuloksia. Mutta menetelmällä on heikkoutensakin: oppilaiden oma toiminta ei pääse täysiin oikeuksiin, opettaja joutuu työskentelemään hyvin aktiivisena tunnin kulun ohjaajana, häneltä vaaditaan alituista henkistä virettä, sillä muutoin keskustelu painuu jotenkin mekaaniseksi, jolloin seurauksena on mielenkiinnon herpautuminen oppilaiden taholla. Tällöin saattaisi olla suositeltava se menettelytapa, että teos käytäisiin läpi sellaisten pienten tehtävien muodossa, joita oppilaille annettaisiin suoritettaviksi. Tällaiseen käsittelytapaan kiihottaa erityisesti naturalistisesti elämää tarkasteleva, elämää huomioiva teos, jonka perusteellinen, katkelmitainen tapahtuva lukeminen ei mielestäni ole paikallaan, vaan joka pikemmin voitaisiin vain esitellä luokalle, jos kyllin pystyvät voimat ovat käytettävissä. Ehkäpä tässä tapauksessa oppilaat saavat kotona lukeakseen teoksen kokonaisuudessaan siihen mahdollisimman intensiivisesti eläytyen. Tämän elämyksen tehoa ei laisinkaan haittaa se, että he joutuvat sen sittemmin ikäänkuin täsmentämään, ikäänkuin fikseeraamaan esitykseen, jonka he pitävät luokan edessä joko ilman paperia mahdollisimman vapaasti, pakisten tai kertoillen, tai sitten kirjalliseen, jopa taiteelliseenkin muotoon saatettuna. Tunnettu taidepsykologi Müller-Freienfels on sitä mieltä, että vasta kielelliseen asuun täsmennettynä voi elämyksen uskoa olevan täysitehoista, vapautunutta siitä epämääräisestä tunnehaihattelusta, joka on elämyksen pintapuolisuuden ja latteuden merkki. Kun ajattelen Arkielämän käsittelyä tähän tapaan, päädyn seuraavanlaiseen menettelyyn. En saata yksityiskohtaisesti käydä läpi koko teosta, riittänee eräiden suuntaviivojen hahmottelu ja peruslinjojen havainnollistaminen muutaman esimerkin avulla.

Sen holistisen periaatteen mukaisesti, että uuteen ilmiöön tutustuttaessa ensinnä tulee nähtäväksi tai koettavaksi kokonaisuus ja sitten vasta osat, ensinnä ääriviivaisena suuri yleishahmo, joka sitten alkaa jäsentyä aste asteelta yhä tarkemmin, lähdetään liikkeelle teoksen kokonaisuudesta. Joku oppilaista saa selvittääkseen teoksen peruspiirteitä: juonen, sen maalaisympäristön, jossa teoksen henkilöt liikkuvat ja joka on tapahtumien kehityksenä, tapahtuma-ajan, luonnonkuvauksen

osuuden teoksen henkisessä kokonaistaloudessa jne. Kun aikaisemmin on luettu erilaatuisia kaunokirjallisia teoksia, yleisvertailun suorittaminen on tässä yhteydessä näköaloja avaavaa. Esitystä seuraa keskustelu: oppilaat on pyrittävä saamaan lausumaan persoonallisia kannanottojaan. Jos opettaja on ohjannut oppilaansa kyllin rohkeasti esittämään mielipiteitään, keskustelu voi tuoda kuuluviin hyvin hedelmällisiä näkökohtia. Tällöin rohkeakin kritikointi olkoon sallittua: mitään kaunokirjallista teosta ei voitane asettaa jonkinlaiselle piedestaalille, vaan olkoon lähtökohtana, että sitä tullaan käsittelemään ennakkoluulottomasti ja jos niin tarvitaan myös suomien.

Yleiskeskustelun jälkeen siirrytään henkilökuviin. Esitysten aiheet saattaisivat olla esim. seuraavat:

1. Kaisan ja Lienan henkilöhahmot
2. Eeveliina, Anna-Kaisa ja Loviisa
3. Jussi ja Filemoni
4. Jahvetti ja Roikka-Pietari
5. Koppelmäen isäntä
6. Pappi Nyman

Kokemukseni on, että varsin monet oppilaat, jos heidät on totutettu tämänluonteisten tehtävien suorittamiseen, kykenevät irrottamaan aiheesta hämmästyttävän paljon: nuori ihminen voi vaistota esim. sellaisten alkukantaisten maalaisuukkojen kuin Kaisan ja Lienan olemuksen hyvinkin terävän osuvasti, hän voi maalata Kaisan henkisesti liikukumattomaksi, yksioikoiseksi, lähes apaattiseksi, tahmeiden, viileiden vaistojen ohjaamaksi, hän voi nähdä, kuinka Lois-Liena sisäisiltä maailmoiltaan liikkuu ikäänkuin toisissa ilmapiireissä, kuinka hänen viettinsä ja vaistonsa ohjautuvat primitiivisen taikuuden värittämän alkeellisen uskonnollisuuden suuntaan. Jos tällaiseen erittelevään esitykseen liittyy, niin kuin on välttämätöntä, hyvin valittujen katkelmien mahdollisimman tehokas lukeminen, jonka tietenkin voi suorittaa joku muukin kuin varsinainen henkilöhahmojen luokalle esittäjä, piirtyy elävästi nähtäväksi ja kuultavaksi käsiteltävien henkilöiden olemus psykologisesti oivallettuna. Esitys saa lisää tehokkuutta, jos aikaisemmin luetusta kirjallisuudesta tai miksei yhtä hyvin esim. maalaustaiteesta saadaan rinnakkaishahmoja ja avartava vertailu suoritetaan. Kaikki tämä on omiaan terästämään oppilaiden psykologista katsetta ja tutustamaan heitä ei vain maalaiselämään ja sen ilmapiirissä eläviin ihmisiin, vaan yleensä ihmiseen ja jokaisen ympärillä läikehtivään elämäntapahtumaan. Mutta nähdäkseni tämä ei vielä riitä: tarvitaan opettajan ohjausta, jotta päästäisiin näkemään se erikoinen tapa, millä kirjailija suhtautuu näihin sellaisinaan varsin vähäpätöisiin eukkotyypppeihin, ja se tapa, mitä käyttäen hän pystyy luomaan nämä henkilöhahmonsensa. Jotuni osoittautuu näitä henkilöitä kuvatessaan yhtäältä satiirikoksi, hän aivan kuin haluaa näyttää lukijalle, kuinka mitätön ihminen voi olla, kuinka alkeellista saattaa olla hänen sisäinen elämänsä, kuinka arvotonta hänen uskonnollinen asennoitumisensa. Mutta tuntuu joskus siltä, kuin hän maalaisi tämän alkeellisuuden lukijan nähtäväksi, jotta tätä taustaa vastaan voitaisiin katsella sitä henkisyttä, jonka

puoleen hänen mielensä, hänen etsivä tahtonsa kurkottautuu. Toisaalta Jotuni osoittautuu humoristiksi: sekä Lienan, mutta ennen kaikkea Kaisan kuvauksen ylle lankeaa huumorin lämpöä. Hän haluaa lukijalle osoittaa humoristisin äänenpainoin, kuinka kummankin kuvatun henkilön rinnassa asuu se yksinkertainen ihmisyys, joka aina on kuvauksen arvoinen, hän haluaa aivan kuin näyttää, ettei tarvita jaloja ja ylhäisiä henkilöitä, ei suurieleisiä tekoja eikä kiihkeätahtista elämänhyörinää aidon ja eettilliestikin painavan kuvauksen syntymiseksi. Hän tahtoo osoittaa, että pienestä ja vähäpätöisestäkin voi luoda taidetta, kun mestarin käsi on kynää ohjaamassa. Hän seuraa sitä samaa linjaa, jonka lukija vaivatta havaitsee Sillanpään monissa teoksissa ja esim. hyvin todistusvoimaisena Knut Hamsunin Maan siunauksessa. Mutta Jotuni on samalla älyniekka: hän jättää epäolellaisen kuvauksestaan pois ja rajoittuu vain henkilön luonnehtimisen kannalta keskeisesti merkittävään. Hän kuvaa Kaisaa kahdessa kohtauksessa, jotka harvoin, valituin repliikein ja muutamain olemusta luonnehtivin vedoin korostavat hänen yksinkertaisen tahmeaa olemustaan. Hän antaa Lienasta tietää vain sen, mikä on tarpeellista hänen sisäisen olemuksensa ymmärtämiseksi. Jotuni ei jaarittele, hän keskittyy ja valikoi. Juuri näin nähtynä naturalistinen kirjallisuus tai naturalismin maaperästä nouseva impressionistinen kirjallisuus puolustaa paikkaansa kouluopetuksessa. Tällöin ei vain psykologisesti näytetä, minkäläatuinen ihminen on, vaan esteettisin, eettillisin ja älyllisin korostuksin ohjataan lukijan hengen suuntaa. Nuori ihminen ei saa tilaisuutta vain nähdä itse elämää, vaan hänen tahtovalle minälleen avataan suuntia ja näköaloja. Kaiken tämän takana on se täyteläisesti viisas elämänymmärrys, josta nähdäkseni jokainen taiteellisesti painava teos kumpuaa.

Niin objektiivisesti, siekailemattoman suorasukaisesti kuin Arkielämän henkilöt onkin kuvattu, kuvauksen sanonnassa kuuluva äänenpaino osoittaa tavalla, mikä lukiolaisille melko helposti käy ymmärrettäväksi, että useimmat henkilöistä ovat kirjailijan elämäntutkimuksen tulkkveja, symboleja. Näin kerronnassa on monikerroksisuutta: vähemmän kehittynyt lukija ottaa henkilöt elääkseen sellaisenaan, hymähtelee heidän puheilleen ja teoilleen, nauttii välittömästi huumorista jne., kehittynyt lukija kuuntelee jo kirjailijan ääntä, joka kaikuu kaiken takaa. Niin kuin tunnettua, Jotunin kirjallisessa tuotannossa eräät elämän peruskysymykset saavat persoonallista valaisua, eivät psykologisen tai filosofisen käsitteellisesti ja kuivasti, vaan ilmielävien henkilöhahmojen tulkittamina raikkaasti ja verevästi. Eveliinan, Anna-Liisan ja Loviisan ympärille kietoutuu rakkaus- ja avioliittokysymys, samoin Jussin ja Jahvetin, Filemoniin liittyy henkinen ja aineellinen kitupiikkimäisyys, pappi Nymaniin avara humanisuus, Koppelmäen isäntään kuoleman rajoille ehtineen vanhuksen tilinteko elämän ja kuoleman kanssa. Loviisa on kiintoisasti kuvattu: tuo laiha ja kuivannäköinen ihminen, jonka vaatetus, käynti, puhetapa, katseen pingottuneisuus, koko ulkonäkö puhuu lemmenivoiveissa pettyneen ihmisen ilottomuudesta ja särähtelevästä yksinäisyydestä. Hän on noussut siitä vaistojen maailmasta, jossa joku Kaisa, Liena, Jahvetti tai Jussi elää, tietoisesti hallitsemaan

itseään ja elämänotettaan: siitä hänen hieman kuivahko järkevyytensä, jota kuitenkin pehmittää hyväsydämyisyys. Ero hänen ja verevästi vitaalisen, perin luonnonvaraisen Anna-Liisan ja toisaalta vilkasverisen, mutta naimisasioissa elämänorvouden Loviisan tapaan kokevan Eve-liinan välillä on monien oppilaiden helposti tulkittavissa. Näiden nais-henkilöiden rakkaustarinan yhteydessä on sopiva tilaisuus ottaa puheeksi laajemminkin Jotunin suhtautuminen rakkauteen elämänilmionä: joku oppilaista voi opettajan ohjaamana suorittaa pienen esityksen eräiden kirjailijan keskeisten rakkausaiheisten novellien pohjalla. Jos joko tämän esityksen tai siihen liittyvän keskustelun avulla saadaan tuoduksi esille suuren ja pyyteettömän rakkauden etsintä ja asiaa valaistaan sopivin ja vaikuttavin näyttein, joita kirjailijan tuotannosta on hel- posti löydettävissä, oppilaat saavat tutustua aiheeseen, joka on heille itselleen tietenkin läheinen ja joka, jos varsinkin välitön ja luottamuk- sellinen keskustelu pääsee viriämään, voi olla satoisa. Yleensäkin olisin sitä mieltä, että milloin kaunokirjallinen tuote antaa etsimättä, luonte- vasti tilaisuuden tällaisten merkittävien elämänkysymysten pohdintaan ja valaisuun, opettajan on syytä käyttää tilaisuutta hyväksi. Tällöin itse teoskin saa uudenlaista kantavuutta, kun siitä rakentuu siltä oppilaiden persoonallisiin kysymyksiin.

Filemonin kerrassaan satiiris-humoristisesti piirretty kuva paljas- taa uudenlaiset elämäntunnot. Hänen filosofisen kitulias, sanallisesti mainion osuva jaarittelunsa on syytä sellaisenaan esittää, ja rinnas- tus Seitsemän veljeksien Simeoniin tuo uutta valaisua. Jos sama oppilas tulkitsee hänen ohellaan ja häneen vertaillen täysiverisesti elävän Jus- sin, jolle vuorostaan esim. Sillanpään tuotannosta löytäisi mainioita rin- nakaistyyppisiä, oppilaat varmaan suorittavat alueenvaltauksen ihmis- tuntemuksen piirissä.

Satoisimmaksi kuitenkin muodostuu pappi Nymanin esittely. Olen kuullut kahdeksaluokkalaisen suorittavan sen tavalla, joka ei jätä suu- resti toivomiselle varaa. Häntä kuvatessaan kirjailija on ollut psykolo- gisesti hyvin terävänäköinen. Hänessä on jotakin Juhani Ahon luon- teesta: lähes feminiinistä herkkyyttä, joka kiinteän tahtoelämän puut- tuessa johtaa lyyrilliseen tuntematapaan ja passiiviseen elämään asen- noitumiseen. Hänessä on myös samoja aineksia kuin jossakin Sillan- pään Salmeluksen Kustaassa. Mutta hänessä on paljon muutakin: hänen hyväntahtoisuutensa, auttamisenhalunsa, lähimmäisen pyyteetön rak- kautensa, lapsiin kiintymyksensä, suvaitsevuutensa nousee senasteiseen yleisinhimilliseen humaniteettiin, että hän epäilemättä on kirjailijan eettillisesti syvimpien ja korkeimpien elämäntuntojen tulkki. Kun tähän humaanisuuuteen yhtyy lämmin elämänmyöntäminen, virkeän välitön kosketus luontoon ja lyyrillinen filosofoinnin tarve, joka joskus purkau- tuu lähes kosmisten näkyjen muodossa, hänen olemuksessaan on jota- kin tarttuvaa. Mutta kirjailija ei ole luonut hänestä idealistista omien eettillisten pyrkimystensä symbolia, vaan ennen muuta elävän ihmisen, joka rakanteensa mukaisesti, tahdollisen linjan puutteen vuoksi, elättää rinnassaan melkoisia paheita. Nyman on kulkuri, romantikko, jonka selkärangattomuus johtaa juoppouteen ja tietynasteiseen holtittomu-

teen. Kirjailija istuttaa humaanisuuden ihmisrintaan, ihmisydämeen, jossa vastapainoksi, ikäänkuin ymmärrettävästi ja anteeksiannettavasti, läikkyä moniin suuntiin käyviä viettymyksiä, jotka aina eivät ole elämää rakentavia.

Koppelmäen isäntä vihdoin on henkilö, jonka tulkitseminen maksaa vaivan. Hänen järkälemäiseen olemukseensa mahtuu tulisuuutta, hallitsevuuden voimaa, realistista suorasukaisuutta, mutta samalla hyväntahtoisuutta ja elämänpettymysten tuomaa orpouden viiltoa. Jälleen Silanpään ukkotyyppit tarjoutuvat vertauskohdiksi. Mutta kuinka olenaisesti toisenlaatuisista sisäisistä aineksista onkaan rakentunut jokin Pärän vaari. Tässä yhteydessä sopisi ottaa tarkasteltavaksi laajemmin kysymys ihmisen tilinteosta elämän ja kuoleman kanssa, sellaisena kuin se näyttäytyy Jotunin tuotannossa: ihmisen arvohan, kuten tunnettua, hänen filosofiansa mukaan niin suuresti punnitaan sen tavan nojalla, miten hän pystyy kuoleman ollessa lähettyvillä käymään tilinpitoa elämän kanssa.

Tällainen käsittelytapa, johon tässä olen yrittänyt mennä, saattaa tuntua raskaalta ja vaivalloiselta. Mutta on muistettava, että lukioasteella olevat oppilaat eivät lue taidekirjallisuutta huvia vuoksi: he etsivät sieltä vastauksia elämäkysymyksiin, he kurkottautuvat sen maailman puoleen, joka heidän nuorelle olemukselleen ei kokemuksen tietä ole vielä saavutettavissa. Jos taidekirjallisuus opetusaineena ei pysty heidän sisäisille pyrkimyksilleen tulemaan vastaan, he eivät sitä arvosta, se jää heille mitättömäksi, arvottomaksi maailmaksi. Vasta kun rakentuu silta teoksesta nuoren ihmisen omiin psyykkisiin viettymyksiin, se löytää vastakaikua, vasta silloin se todella kasvattaa, ei moralisoi eikä tyrkytä, vaan säteilee vaikutusvoimaansa. Toisaalta on muistettava, että mikään todellinen taidekirja ei sellaisenaan ole raskas: se pulppuaa verevästä elämästä! Elämänläheisyys ja huumori ovat Arkielämässä niitä mahteja, jotka eivät suvaitse kuivuutta lähellään.

Arkielämää ei kuitenkaan ole läheskään tyhjentävästi käsitelty, jos kajotaan vain sen henkilökuviiin. Esitystäni olisi täydennettävä kahdella apuesityksellä, joiden aiheisiin tässä saatan vain viitata. 1. Olisi selvitettävä, miten teoksen kielellistä asua, sen tyyliä sanan suppeassa mielessä olisi tulkittava. Jokainen kirjallinen taideteos on tietenkin äärimmältään sanataidetta, ja eritoten tämä teos. Oppilaissa on sellaisia, joilla on lingvistisvoittoisia harrastuksia, heille olisi annettava erilaisia tyyllitehtäviä, jotka pitäisi mahdollisimman elimellisesti liittää henkilökuviiin. Voitaisiin mm. selvittää, miten erilaista kieltä teoksen päähenkilöt puheessaan käyttävät ja miten tämä puhuttu kieli tulkitsee asianomaisen puhujan luonnetta. Voitaisiin edelleen näyttää, mistä kielellisistä seikoista johtuu teoksen kansanomaisesti tuore sävy jne. 2. Kun teos olisi käsitelty, olisi hyvin avartavaa saada kokonaisesitys kirjailijasta ja suorittaa vertailu niihin kirjailijoihin, jotka aikaisemmin on käsitelty. Olen havainnut, että kirjailijoiden kokonaispersoonallisuuksien valaisu on kiintoisaa ja henkistä kasvua edistävää. Meillä ei vain ole toistaiseksi käytettävissä senlaatuisia monografian kaltaisia esityksiä, jotka olisivat sopivia tähän tarkoitukseen. Tästä menisin vielä

askeleen eteenpäin: ottaisin käsiteltäväksi ne kirjalliset suunnat, joiden tulkitsemiseen tämä teos antaa aihetta. En tyytyisi vain naturalismiin ja impressionismiin, vaan ottaisin samassa yhteydessä esille myös ekspressionismin ja modernismin. Olen huomannut, että näiden suuntien selvittely on antoisa ei vain siksi, että ne tutustavat oppilaat eräisiin yleissivistyksellisiin seikkoihin, vaan myös siksi, että ne kuvas-tavat erilaista elämään suhtautumista: esim. impressionismin takanahan on passiivisesti elämään asennoituva taiteilija, usein pyknisesti tunne-voittoinen, kun taasen ekspressionistin kohdalla monesti kiihkeä vietti- ja vaistoelämä purkautuu väkivaltaisesti muun persoonallisuuden läpi jne. Jos nämä asiat selvitettäisiin havainnollisesti, siten, että mukaan otettaisiin maalaustaide ja apuvälineeksi globoskooppi, jos se kou-lussa on käytettävissä, oppilaat saisivat nähdä ja kuulla jotain uutta, jotain suurissakin asioissa liikkuvaa, joka veisi heidät lähelle sekä kir-jallisuutta että itse elämää.

KAUKO HAAHTELA